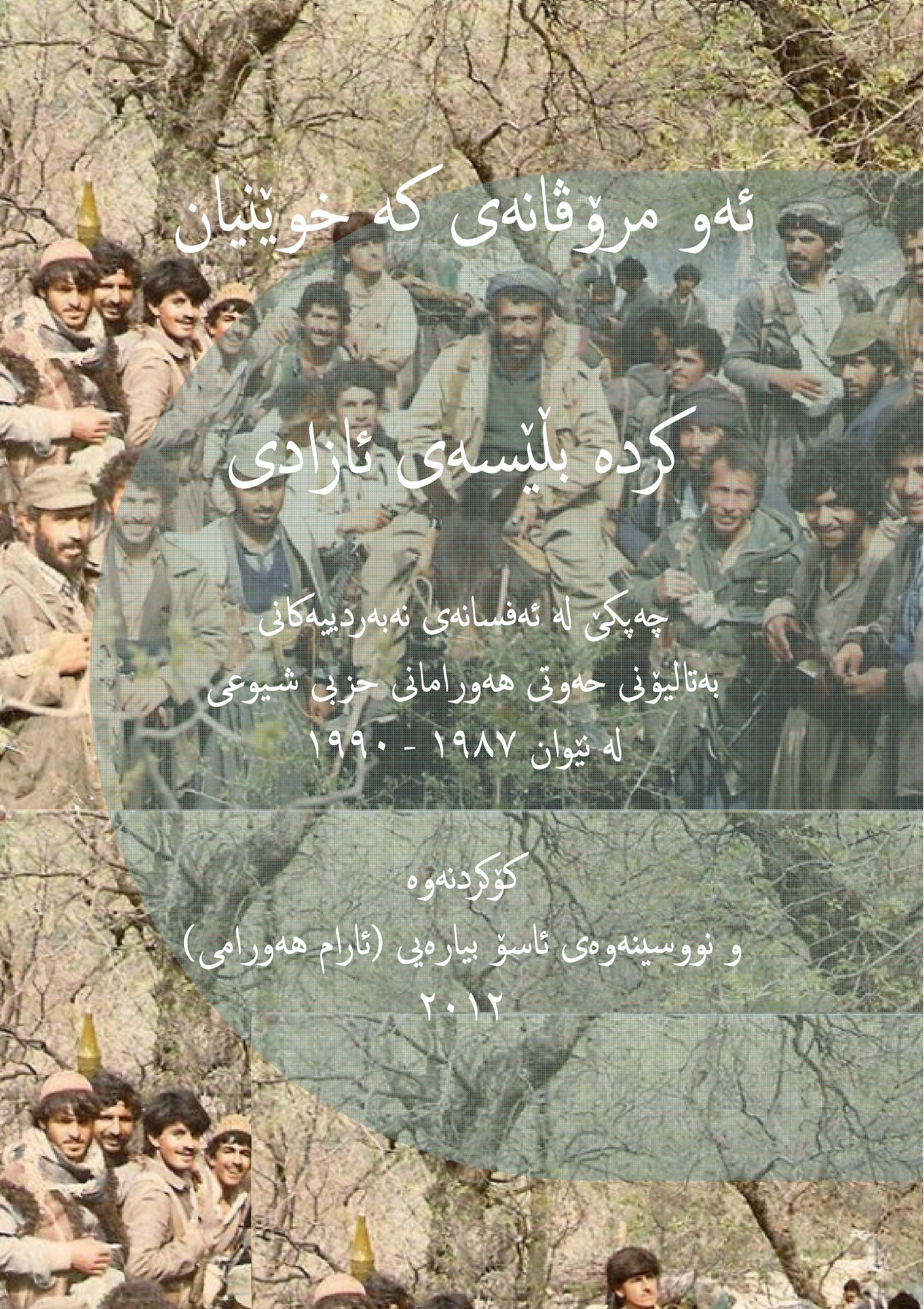

ئەو مرۆڤانەی کە خوێنیان

کردە بڵێسەی ئازادی

چەپکێ لە ئەفسانەی نەبەردییەکانی
بەتالیۆنی حەوتی هەورامانی حزبی شیوعی
لە نێوان ١٩٨٧ - ١٩٩٠

کۆکردنەوە
و نووسینەوەی ئاسۆ بیارەیی (ئارام هەورامی)
٢٠١٢

بەشی دەیەم

لە قۆپییەوە بۆ سنووری شاری مەریوان
کاروانی سێ شەوو و ڕۆژی..

هاوڕێیان: مامۆستا مەحمود و سەعید لە بناری سورێن، سەر ئاوی زەڵم چاوەڕیمان دەکەن..

ئێوارەیەکی درەنگ وەختبوو، یەکی هەشتی ١٩٨٨ لە کانی (رێزە و سێ کونان)ی قۆپی، دوای دوا قۆناغی ئەنفال لە بادینان و وێرانکردنی ئەو ناوچەیەش، سەرگەردان بوونی سەدەها دی بەرەو سنوورەکانی ئێران و تورکیا و کشانەوەی هێزەکانی پارتی و حزبی شیوعی پێش جەماوەری ناوچەکە، بەبێ بەرەنگاربوونەوەیەکی ئەوتۆ، بێجگە لە شەڕی خواکورک، ئەویش پارتی تەنها بۆکاری ڕاگەیاندن، چەند رۆژێک, نیزیک سنووری ئێران کردی...ئیدی سوپای ئێراق ڕەنگاڵەی ئاشبەتاڵێکی نوێی داسەپاند بەسەر ناوچەکانی پێشمەرگەدا و وورەی خەڵکی بەتەواوەتی شکاند..بەڵی ڕادیۆی بەغدا لێبوردنێکی گشتی دەرکرد..بۆ ئێمە ئەو هەواڵە گرنگییەکی ئەوتۆی نەبوو بێجگە درێژە دان بە کاروانی پەڕینەوەمان بۆ لای هاوڕێکانمان لە قەندیل..

هاوڕێ جەوهەر هەموومانی کۆکردەوە و ڕای گەیاند کە مەفرەزەیەکی چکۆلە لەسێ هاوڕێ لە بناری سورێن، کە پێکهاتبوو لە هاوڕێیان(عەبدولاّی مامە، سەعید و مامۆستا مەحمود) لە بناری سورێن چاوەڕێمان دەکەن. پیش ئەوەش مەفرەزەیەکی دی(عومەر، هەورامان و عەلی میمکە سوەیبە) لە قۆپییەوە بۆ بناری شارەزوور و تا (کانی توو) ناوچەکە گەڕابوون. بڕیار درا کە ئێوارەی ڕۆژی دوایی، واتە ٢ هەشتی ١٩٨٨ کاروان بکەوێتەوە ڕێ..هێزەکە، بێجگە مەفرەزەکەی هاوڕێ جەوهەر نیزیکەی پەنجاکەس دەبوو. ئێوارەی ئەو ڕۆژە لە دەربەندی حەمە هەواسەوە پشت گوندی بەلخە شوڕبووینەوە، هێزەکە تا ئاستێکی باش پشوی دابوو، ئەوە یەکەم قۆناغی ڕێگەکە بوو، دەبوو

هەرهیچ نەبێ تاکو کانی توو بتوانین بڕۆین، ئەگینا فریای هیچ ناکەوین و ڕۆژمان لێ دەبێتەوە..ڕێ دەکەین و لەو سەر ڕێگەیە دیسان جل و کەلوپەلی خەڵک لەو ناوە پەرش و بلاوبوو..هەندێکی سووتاوبوو..تاریکە و لە پشتی دیوانەوە لە نێوان شاخی کەلۆش و گوندی دیوانە..لە نێوان دوو مۆڵگەی داگیرکەراندا ڕێدەکەین..گوێمان لە ڕادیۆی یەکێ لە پاسەوانی مۆلەگەکان و هەندێ جاریش چرپەیان دەگاتە ئێمە..لە جادەیەکی خۆڵ دەدەین،،نابێ شوێن پێمان دیار بێ، پشتا و پشت دەڕۆین تا ئاراستە کاروانەکە لە دوژمن بشێوێنین..دوای چەند کاتژمێرێک دەگەینە سەر چەمی دێوانە..کات نزیکەی نیوەی شەوە..بێ پشودان بەرەو شاخی خەنجەرەی نیزیک سۆڵە و ناوتاق هەڵدەزنین..لە قەڵادۆشکانی شاخدا پشویەکی کورت دەدەین..لەشمان لە ئارەقدا گەوزاوە و جار جاریش هەوایەکی فێنک بۆخوی دەمانخاتە لەرز.. هەستێکی سەیربوو..جاران لەو بنارەوە گلۆپەکانی شاری هەڵەبجە و سەیدسادق و گوندەکان، وەکو مشتە ئالتونێکی بریقەدار لە ملی ئەو دەشتەدا زیسکەی دەهات، دەتووت ملوانەکەی کیژیکی ئەنفالە و بچڕاندوویانە..دەی هاوڕییان دەبێ بڕۆین! دەکەوینەوە ڕێ بەو دیوی ناوتاق و کانی بەکردا.سەر یاڵیش هەمووی مۆڵەگی داگیرکەرانە. دەمەو لێڵ زۆرمان پێ دێنێ و ناچار لە پشت داربەڕووەکانی کانی توو خۆمان دەشارینەوە..کانی توو تەنها ماڵی دوو برای تیابوو..هەرچەندە کەم بوو، بەڵام خزمەتێکی گەورەی پێشمەرگەیان دەکرد و تاقە گوندبوو تا ساڵی ١٩٨٨ مابوو..بەڵام ئێستە تەنها کەلاوەکەی ماوە..

کانی تو بنارێکی سارا و ئاوێکی سازگاری هەبوو..بەچیلەکەی ووشک وباریک، چای بەیانیمان لەوێ دەمکرد و خوارد..هەموومان پاسەوانین و لەسەرپێین..لەبەر ئەوەی ئەو ناوە مۆڵگەڕێژکرابوو، بەڕۆژ جوڵە ئاسان نەبوو..دەشتی شارەزوومان هەموو لە بەردەم بوو..ئەی بەری (کۆڕە کاژاو) و بناری شاربازێر.. بێدنگییەکی خاکبڕیش جار ناجارێ خۆی دەکشان بەسەر ماندا. مامۆستا قادر بەرەو کانییەکی دێ بە پسکە پسک دەکەوێتە ڕێ بۆ هێنانی ئاو..لەپڕ لاندگرۆزەرێکی پر جاش دەردەکەوێت..هەوڵدەدەین لە هاتنی وان ئاگاداری بکەین..خۆشبەختانە ئاشکرا نابێت و ڕێسەکەمان نابێتەوە بە خوری..

قۆناغی کاروانی چوون بەرەو سیدسادق و گوندی کەڵتەکە و کەڵوڕان

دەمەو لیڵ دیسان بەدوای یەکدا ئاسک ئاسا کاروانێکی بێ چارەنووس دەبەستین. ئەمجارە ڕێگەکان لە هەمووی مەترسی دارترە و واین لەناو لەپی دڕکاوی دوژمندا.. بە دۆڵەکەی کانی توودا، بەرەو زەلەڕەش و گەورەدێ دەکەوینە ڕێ..لە جادەیەکی قیر دەپەڕینەوە..نیزیکەی شەشت مانگە ئەو رێگەیەمان نەبینیوە..لە هەموو لاوە جادەی سەربازی لێدرابوو. لە کانی(کەوەی چوخ) دوای پەڕینەوەمان لە جادەی ناحیەی(زەڕایەن) ماڵئاوایی یەکجاری لە هاوڕێ (جەوهەر و عەلی میمکە سوییە

دەکەین). پەڕینەوەمان لە جادەی کرداریێکی زۆر مەترسی داربوو، دەبوو نەکەوینە بەر بلاجکتۆری ئەو تانکەی کە لە مۆڵگەکەی (یەخشیەوە) دانرابوو..جاری وا هەبوو پێنج خولەک چاوەڕێمان دەکرد تاکو ڕوناکییەکی وەردەچەرخاند بۆ لایەکی دی. ئەوسا خێرا خۆمان دەخستە ئەوبەری جادە. لە کانی کەوەی چوخ کەوتین بەسەر شوتیە بێستانێکدا..بە ئارەزووی دڵی خۆمان شوتیمان خوارد، ماوەیەکی زۆر بوو مێوەمان نەدیتبوو.. لەدوای تەپەکەلەوە، لە ئاودرڕێکی تانجەرۆدا دوو شوانمان دی..ئەوان زۆر حەپەسان..دوای وەرگرتنی ناو نیشانیان و زانیاری تەواو بەرەلآممان کردن..ئەو شەوە تابەیانی ڕۆژی چواری هەشت تا گەیشتینە گوندی کەڵتەکەی سەیدسادق نەوەستاین..لە ناو چنارو داربیەکاندا خۆمان مات کرد..دەشتی شارەزوور هەرچەندە، حکومەت زوو زوو دەیسوتاند، بەڵام لە بەر ئەوەی شوێنێکی کشتوکاڵ و بەپیت بوو، زوو سەوز دەبووەوە. تا نیزیک پاشنیوەڕۆ لەوێشماینەوە..هەرچەندە مۆڵگەکانی دوژمن زۆر نیزیک بوون، بەلام دەبوو بکەوینە ڕێ..چونکە مەفرەزەکەی عەبەی مامە لەوبەری چەمی زەڵمەوە چاوەڕێی دەکردین.. و خواردنیشمان هێندە پێ نەما بوو..گیا هێندە بەرزبووبوە کە دیاربوونمان ئاسان نەبوو..لە نیزیک گوندی (ناوگردانەوە) بووین..لە پڕ لە سەر جادە کۆنەکەی هەڵەبجە دەنگی ئۆتۆمبێلێکی سەربازی هات، بە پەلە پڕوزێ خۆمان خستە ناو چەند سەنگەرێکی کۆنی شەڕی ئێران ئێراقەوە..ئەو ناوە تا پێش خامۆش بوونی بەرەی گەرمی شەڕی ئێران- عێراق و بەدەها سنگەر و مۆڵگەی

بەجێماوی تیابوو و پڕیش بوو لە تەقەمەنی... لە قۆپی قەرەداغەوە تاکو ئێستە دووشەو نیوڕۆژە بەرێوەین و دەها کیلۆمەتری دیمان بڕیوە، ئامانجیشمان ئەوەیە دەبێ بگەینە بناری سورێن و کانی خەیاران.. لە سەر بوارەکەی زەڵم کاتێ نیوەی هێزەکە دەپەڕێتەوە، هاوڕێ دەرسیم (سەرکەوتی هاوڕێ نوری کەرکوکی) پێی بەمینێکدا دەنێ و دەپەڕێ.. ئەمە بریندارى چوارەمی بەتالیۆنە..نە خێر کاتێک هاوڕێ عەبدوڵا و سەعیدیش دەبینین..ئەوان دەڵێن: مامۆستا مەحمودیش قاچێکی، پێری پەڕی.. ئەوان سێ ڕۆژ دەبێ لە بناری سورێن و چەمی زەڵم و گوندی قاجر چاوەڕیی ئێمە دەکەن..خواردنیان لێ دەبڕێ و ناچار سەنگەرەکان دەپشکنن..بەو جۆرە مامۆستا مەحمود پێیەکی مین دەیپەڕێنی.. نێوان ئازارەکانی هاوڕێ (دەرسیم) و مامۆستا (مەحمود)دا و شادی یەکتر دیتنەوە و گەڕانەوە بۆ بناری سورێن..هێندە ووزەمان پێ دەبخشێ کە هاوڕێ دەرسیم بە کۆڵ و بە نۆرە بە تا ئەشکەوتەکەی هەزار ئەستون نەوەستێنن.. لە پاش نێوەڕی دوێنەوە، لە نزیک سەیدسادقەوە بەرێوەین و دەمەو بەیانە و وا هەندێکمان دەگەینە ئەشکەوتەکە و هەندێکیشمان هێشتا بەڕیوە ین..گرنگ ئەوە بوو هاوڕێ دەرسیم بگەێنینە شوێنیک کە دکتۆری تیابێ..هاوڕێ دەرسیم هێندە وورەی بەرز دەبێ و خەمی ئێمە دەخوا کە نەبێت بە بار بەسەرمانەوە، چەند جارێ داوادەکات بیکوژین..هاوڕییان ئەوەندەی دی شیلگیرانە لە کۆڵی دەنێن.. شایەنی باسە هاوڕێ سەعید و چەند پێشمەرگەیەکی حسک چەند ڕۆژێک لەوەو پێش

مامۆستا مەحمود دەگەێننە ئێران بۆ چارەسەر.. هەرچۆنێک بێت چای بەیانی لە ئەشکەوتەکەی هەزار ئەستوون دەخوێن و پشوو دەدەین..هاوڕێ عەبدوڵا و سعید بە ئێسترێک هاوڕێ دەرسیم بەرەو کانی خەیاران و لەوێشەوە بۆ خەستەخانە دەبەن..ئێمەش وورده وورده دەمەو ئێوارە بە پشتی شاخی هەورامانداا هەڵدەزنینەوە..پێش لوتکەی شاخ چاوم بە حەمە قەمبور دەکەوێت.. ئەو کەسە ئازایە هەرچەندە کەمئەندام بوو، پشتی کۆم بوو..بەڵام کوردستاپەروەرێکی دڵسۆز و بە ئەمەك بوو.. حەمە قەمبور ماوەیەکی زۆر دەبێتە پاسۆک و دواتر حسک. کە منی بینی خەریک بوو لە خۆشیدا گەشەکەی دەگرت..هاوڕێ گیان ماوی؟ لێ کاتی خۆی خێزانی ئێمەو ئەوان لەیەک حەوشەدا ژیابووین.. دوایی بیستم، بەداخەوە ساڵی ١٩٩٠ لە گەڵ مەفرەزەیەکدا بۆ سلێمانی دادبەزێ و دوای ئاشکرابوونی لە شەڕێکی نابەرابەردا داگیرکەران شەهیدی دەکەن..

لای ئێوارە دەگەینە کانی خەیاران و بنکەی حسک،، دۆڵێکی فراوان و بەردینە.. کانییەکی چکۆلەی هەبوو.. ئیدی هاوڕێیان وورده وورده بەرەو شوێنەکانی خۆیان بڵاوە دەکەن.. ئێمەش دوا مەفرزەو بە چاوساغی پێشمەرگەیەکی پارتی بەناوی عەبدوڵاوە ئێوارەیەکی درەنگ وەخت لە ئامێزی کێودا بەرەو دۆڵی وونە ناودا دەگەینە بارەگاکەی پارتی، ئەو دۆڵە دەکەوێتە پشتی گوندی دزڵی.. ئەو شەوە..لە کاتی رۆیشتندا لەو بنارە.. بۆ یەکەم جار چاوم بە گڵۆپەکانی شاری مەریوان کەوت کە چۆن لە گۆنای ئەو

خاکەدا بێخەم دوای هەشت ساڵ شەڕی مالوێرانی هەناسەیان دەدا..
لێرەوە بۆ ئێمە خەمێکی دی ترسناك، چاوەڕیی هەموانی دەکرد..خەمێکی دی کە کۆتاییەکی تاڵی فلیمە ترسناکەکانی ئەنفال بوون... برینی هەواڵی کەسوکاری ژەهراویمان بزانین.. زەبرێکی دەروونی کە تا ئەمڕۆ نەک تەنها ئێمە بەڵکو سەدەها دی پێوەی دەتلێنەوە..ئەوەی کە لای من و زۆر لە هاوڕێیان جێگەی مەحاڵ بوو بروای پێ بکەین ئەو لێبوردنە بوو کە ڕژێم دابوو بۆ خەڵک. سەیر بوو، هێشتا دوای ئەو کوشت و ئەنفال و خاک سوتاندنە زۆربەی خەڵک، دەتووت بۆ شایی دەچنەوە کاتێ کەلوپەلیان بۆ گەڕانەوە دەپێچایەوە.. ئەو وێنەیەم بەو دەهاتە بەرچاو کاتێک شێرێک یاری بە نێچیرەکەی دەکات و بۆ وازی کردن هەندێ جار بەرەڵای دەکا،،بەڵام نێچیرەکە دووبارە دەچێتەوە بۆ لای...ئەوە گەورەترین کارەسات بوو.
ئەو دیمەنەی دی کە هێشتا نهێنیەکانم نەبینیوە، تابلۆی هاوڕێ حیکمەت و ئەو هاوڕییانەیە کاتێ هەواڵی تیاچوونی کەسوکاری پێ دەوترێ..ئاخو فرمێسکیان پێ مابێ بیڕێژن...ئاخو خۆیان بۆ کام ووشەی ڕەنگین هەڵگرتبێ کە بڵێن دایە خەمت نەبێ وا ئێمەش ماوین هاتینەوە بۆ ناو ئامێزی گەرمت...لێ کاتێ من دوای حەوت ساڵ دایکم دیبیەوە، ووتی: جگەرگۆشیکم بووەتەوە ناوی دەنێمەوە ئاسۆ.. ئای لەو ڕۆژە.. ئیدی دوای ساڵێک کۆچی دوایی کرد و نەم دیتەوە..تا ئەمڕۆش تابلۆکەی لەبەر هەیوانی دڵمدا هەڵواسراوە..

هاوڕێ ڕەنجدەریش ماوە..بەڵی وا گەیشتین و ئەویش بەوەڵامی پرسیارەکەی(کەی دەگەین) شاد بوو..بەلام هەستی ئەویشم نەزانی کە چی بەسەر هات، هێشتا وێنەی یەکە یەکەی ئەو هاوڕێیانی ئەو بەتالێۆنە، تا ئەمڕۆش نیگا ساتەکانمی پڕکردوە..
دوای شەش ساڵ (هاوڕێ)ی برام لە گوندی (تەراخان ئاوا)ی نیزیک (سەوڵاوا)ی مەریوان دەبینم، تازە منداڵێکیان دەبێ ناوی دەنێن هاوبیر...نەک تەنها ئەو..بە دیتنی خزم و خەڵکانێکی زۆر لە ئاوارەکانی ناو ئۆردەگاکان شاد دەبمەوە ، هەندێ سوورن لەسەر بەگژداچوونەوە، بڕێک دەگرین، هەندێ باسی تالانی و ماڵوێرانی دەکەن، هەندێک خۆیان فێری نوێژی ڕەحمەت دەکەن، هەندێکی دی بە ئاواتن سەددام لێبوردنەکەی درێژکاتەوە تا فریای خۆ ڕادەستدانەوە بکەون.

بەڵێ: سەرباری ئەو هەموو چوون و هاتنە، شەونخونی و ئەنفال و جەنگانە، هێشتا پیتی ووشەکانی ئازادی لە گغەی منداڵێکی ساواش بڕیان نەدەکرد تا تامێک ببەخشن.. سەدەها ئەفسانەی دی لە ژیانی ئاوارەیی و مانگەشەوەکانی قەندیلدا هێشتا چاوەڕیی دەکردین، هەنووز بەرۆکی بەشێکمانی بەر نەدەدا و لە سنگی خۆی دەیگرتینە باوەش، دەیویست پرچی ڕەشی سەرمان وەک بەفری لوتکەکانی ئاوێتەی خۆی بکا و ڕیشمان چون پەڵە بەفرەکانی ڕەنگ بگرێ...وا ووردە ووردە سەرمان سپی دەنوێنێ و هەمان ڕەنگی شەڕە بەفرەی زستانانی ناو باخی

گشتی سلێمانی گرتووه..وا تەمەنیشمان وەک گەڵای ڕەزی گوندە سوتاوەکان دەبێتەوە سوتوی خاک.. تانووکەش یاداشت و وێنەکانی ئەنفال، ڕاودونان و دەنگی فڕۆکە، تەقینەوەی بۆمب، زریکەی منداڵان، ئاهی دایکان و دامانی باوکان بەشێکی زۆری کتێبخانەی ئەندیشەکانمان پێک دێنێ..تا ئەمڕۆش گەنجینەی یادی زۆربەمان، زەماوەندی گوندەکانە، ڕەشبەڵەک و پێکەنینی لارێی کێژانی بێری و باعە بەعی کار و حیلەی ئەسپە، دەنگی تەرزە و چرپەی شەوانی نیزیک مۆڵگە وجادەی نێوان شارەکانە..ئاونگی گوڵاڵەکان و زۆنگاو و زەنوێرە، بەفری بناری نزارەکان و چرۆی ناسکی ڕێواسی پیرەمەگرون و لوتکەی کۆساری کویسانی داڵانی هەورامانە...نیگای دیل و ماڵئاوایی و شادبوونەوەیە.. تا ئەمڕۆش سێبەری دار و هێمنی ئەشکەوتەکانمان لە دەها شارەستانی پێخۆشترە.. تا ئێستەش کپی بەیانیان و هەڵاتنی خۆر و کزەی نسرمی شەماڵ ئاوێزانی گیانی ئازادمانە...پەلەکە زێڕینەی بەهاران جوانترین تابلۆی بەرچاومانە...شەونمی پژاوی داربەرووەکان گوڵاوی لەشمانە.. تا ئەمڕۆش هەر بەخۆمان دەڵێین زیندوە مردوەکانی ئەنفال و نازانین چۆن ماوین..بارگەی ژینمان هێڵێکی سوورە لە نیوان ژیان و مردندا! سەرباری ئەوەش هێشتا ئەو یاداشتانەمان، ناگاتە ئازاری قوربانییەکی ئەنفال کە تا ئەمڕۆ ناسنامەی وونە و کراوەتە کاڵای بازاری بازرگانی سیاسییەکی چاوچنۆک، کە بۆ قازانج ، خۆی دەکاتە کۆڵهەڵگرێکی ئێسک و پرۆسکەکان...